

Odznaczony Złotą Odznaką „Zasłużony dla Dolnego Śląska”
oraz „Medalem XXV-lecia Odzyskania Dolnego Śląska”

**TEATR
DOLNOSŁĄSKI**

w JELENIEJ GÓRZE

Sezon XXVI
1970/1971

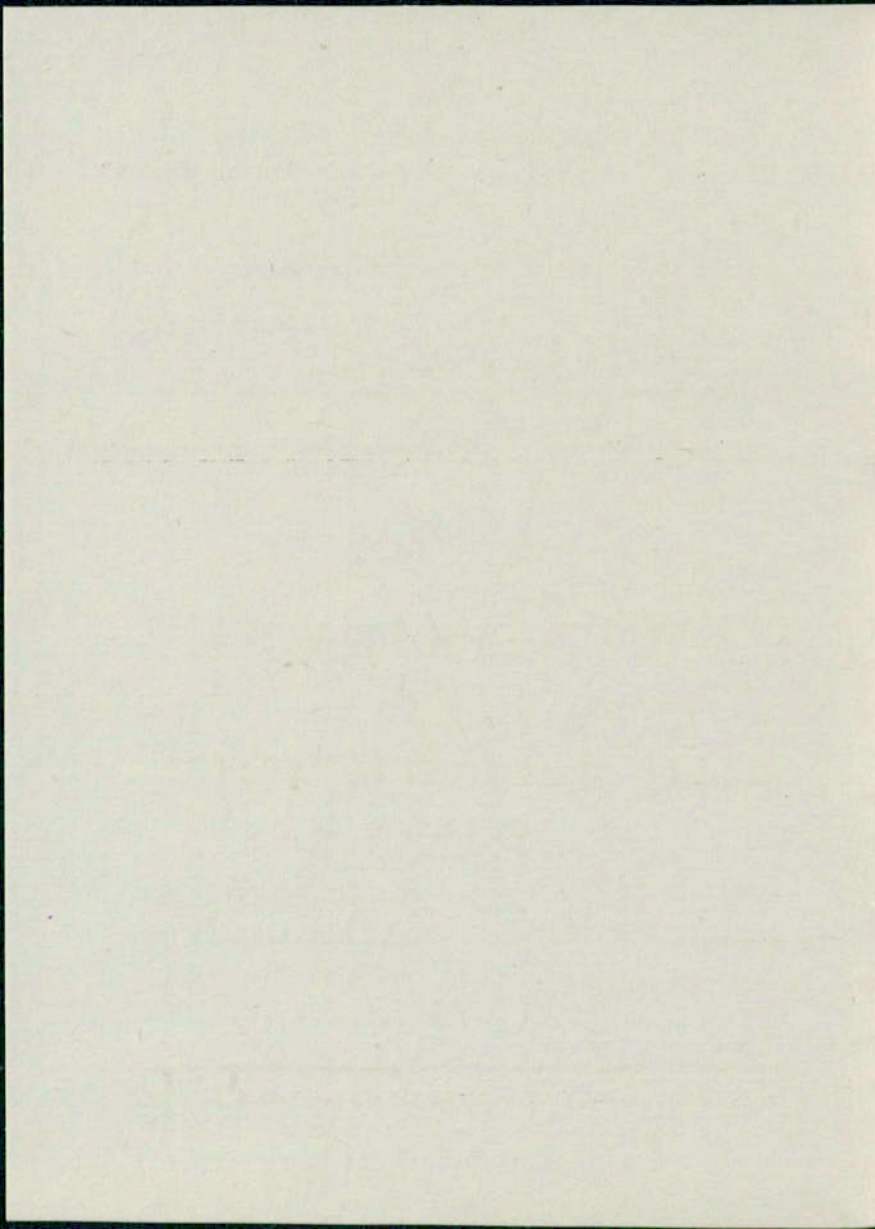
307

TADEUSZ RÓŻEWICZ

**ŚWIADKOWIE
ALBO
NASZA MAŁA STABILIZACJA**

MAJ

★ PREMIERA, KWIECIEŃ 1971 ROKU W JELENIEJ GÓRZE ★

PAŃSTWOWY **TEATR** DOLNOŚLĄSKI
w Jeleniej Górze

Dyrektor i Kier. Artystyczny – TADEUSZ KOZŁOWSKI
Zastępca Dyrektora – MARCIN TALARCZAK
Kier. Literacki – JÓZEF KELERA

TADEUSZ RÓŻEWICZ

**ŚWIADKOWIE
ALBO
NASZA MAŁA STABILIZACJA**

Muzyka . . . . . — Bogdan DOMINIK
Scenografia . . . . . — Teresa DAROCHA
Reżyseria . . . . . — Jowita PIENKIEWICZ

PREMIERA, MAJ 1971 ROK W JEJENIEJ GÓRZE

B U D U J Ę

Chodzę po szybie

---

po lustrze
które pęka

chodzę po czaszce

Yorika

chodzę po tym kruchym
świecie

i buduję dom

zamek na lodzie

wszystko jest w nim

przygotowane do obłężenia

tylko ja jestem

zaskoczony

na zewnątrz

murów

TADEUSZ RÓŻEWICZ

T A D E U S Z R O Ź E W I C Z

Znakomity poeta. Prozaik. Najwybitniejszy żyjący dziś w Polsce dramaturg. Urodzony 9 października 1921 roku w Radomsku, w rodzinie urzędnika. Do szkoły średniej uczęszczał w rodzinnym mieście. Już w pierwszych latach okupacji współpracował czynnie z konspiracyjną prasą. W roku 1942 ukończył tajną podchorążówkę i przez następne dwa lata (1943—1944) walczył w oddziałach partyzanckich Armii Krajowej. Po wojnie studiował historię sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Najbardziej obiegowe i trwałe już sądy o roli Różewicza we współczesnej kulturze polskiej kodyfikuje taki fragment noty encyklopedycznej:

„W swych wczesnych wierszach (...) dał wyraz przeżyciom generacji, której świadomość uformowała się pod bezpośrednim wpływem doświadczeń wojenno-okupacyjnych. Odrzucając tradycyjne akcesoria stylu poetyckiego i stosując wypowiedź liryczną bliską sprawozdawczej relacji prozatorskiej, wywarł silny wpływ na powojenne pokolenie poetyckie...” (z Wielkiej Encyklopedii Powszechnej PWN).

Ta formuła, już ustalona, określa jednak tylko punkt wyjścia całej twórczości Różewicza. Jest on bowiem poetą, który od ćwierć wieku najgruntowniej, najwrażliwiej i najwytrwalej mierzy się z tymi granicznymi, ostatecznymi doświadczeniami, jakie stały się udziałem jego pokolenia i udziałem ludzkości w „czasach pogardy”. Dokonany i poświęcony w tych czasach tysiącrotnie upadek wszystkich ludzkich wartości i rozprzężenie wszystkich norm ludzkich staje się dla Różewicza nieustającym punktem odniesienia w ocenie świata. Stała obecność tej perspektywy jest więc współczynnikiem przeżywania i wartościowania świata w każdej chwili. Jest także punktem wyjścia dla restytucji ludzkich wartości i demistyfikacji wszelkich wartości pozornych.

Cóż jest jednak wartością istotną, wartością naczelną, pewną i niekwestionowaną? Jest nią po prostu samo życie. Wszystko zaś, co mu zagraża, co je niszczy, uboży, okalecza i zakłamuje — wszystko to we współczesnym świecie, we współczesnej cywilizacji należy do zjawisk w najwyższym stopniu groźnych, które należy bacznie śledzić, wykrywać w każdej postaci i opanowywać, by nie dopuścić raz jeszcze do upodlenia i generalnej katastrofy.

Są to prawdy elementarne, bo najważniejsze w wymiarze ludzkiego istnienia. Żaden współczesny poeta nie przeżył ich tak głęboko i nie uformował w wypowiedź liryczną tak głęboko zaangażowaną w obronę życia. Na tym polega wyjątkowe miejsce Różewicza na mapie współczesnej poezji, polskiej i światowej.

Jego dramaturgia — to rozwinięcie wszystkich tych motywów i treści na płaszczyźnie teatru, zatem w postaci ucieleśnionej scenicznie. I nie poprzez tradycyjne środki fabuły, anegdoty, konwersacyjnych czy retorycznych dywagacji, ale poprzez możliwie najbardziej bezpośrednią i materialną na scenie konfrontację z tymi wszystkimi zjawiskami i z tymi przejawami działalności ludzkiej w świecie współczesnym, które wymagają najbaczniejszej uwagi i pobudzają do najostrzejszej refleksji. Stała obecność perspektywy moralnej i tej strefy odniesienia, o której wyżej była mowa, nadaje widzeniu tych spraw szczególną ostrość i prowadzi, w wymiarze sceny, do szczególnej zasady selekcji: można by ją nazwać skupieniem produktów rozpadu, rozbicia i chaosu — dokonywanym w obronie życia. Do takich wniosków prowadzi zwłaszcza ostatnia znana sztuka Różewicza, wieńcząca jego kilkunastoletnią pracę dramaturga: „Stara kobieta wysiaduje”.

Ta pozycja poezji i dramaturgii Różewicza — tak określona — jest jedyna we współczesnej światowej literaturze. Różewicz pozostaje jednym z nielicznych współczesnych twórców, z którym razem, z nim i dzięki niemu, przeżywamy nasz świat współczesny tak prawdziwie, tak trzeźwo i tak intensywnie we wszystkich jego zmysłowych urokach, w jego ludzkich wartościach i we wszystkich najbardziej niepokojących strefach cienia.

Poezja Różewicza: „Niepokój” (1947), „Czerwona rękawiczka” (1948), „Pięć poematów” (1950), „Czas, który idzie” (1951), „Wiersze i obrazy” (1952), „Równina” (1954), „Srebrny kłos”

(1955), „Poemat otwarty” (1956), „Formy” (1958), „Rozmowa z Księciem” (1960), „Zielona Róża” (1961), „Głos anonima” (1961), „Nic w płaszczu Prospera” (1962), „Twarz” (1964), „Twarz trzecia” (1968), „Regio” (1970). Ponadto kilka tomów wierszy wybranych i zebranych.

Proza: „Opadły liście z drzew” (1955), „Przerwany egzamin” (1960), „Wycieczka do muzeum” (1966), „Śmierć w starych dekoracjach” (1970).

Dramat: „Kartoteka”, „Grupa Laokoon”, „Świadkowie albo nasza mała stabilizacja”, „Akt przerywany”, „Śmieszny staruszek”, „Wyszedł z domu”, „Spaghetti i miecz” (wszystkie te utwory, w tej kolejności, drukowane w „Dialogu” począwszy od roku 1959 i wszystkie pomieszczone w tomie „Utworów dramatycznych”, 1966). Ostatnia znana sztuka Różewicza to „Stara kobieta wysiaduje”, razem ze „Śmiesznym staruszką” i notatkami teatralnymi autora pomieszczona w tomie „Teatr niekonsekwencji”, (1970). Ponadto pięć miniatur dramatycznych opublikował Różewicz w „Odrze” nr 10/1970.

Różewicz jest również autorem wielu scenariuszy filmowych; jeden z nich — ściślej: nowela filmowa pt. „Moja córeczka” — posłużył reżyserowi Jerzemu Jarcickiemu za materiał do znakomitego przedstawienia.

NASZA MAŁA STABILIZACJA

- ONA Głupota przybiera rozmiary
normalne
- ON nieskończoność jest krótsza
od nogi
Sophii Loren
- ONA miłość i nienawiść
zmniejszyły wymagania
- ON biel nie jest już taka biała
taka rażąco biała
- ONA czerń nie jest już taka czarna
taka naprawdę czarna
- ON temperatura jest średnia
- ONA wiatry są umiarkowane
- ON ucho van Gogha
wygląda prawie komicznie
- ONA jak zielone ucho śledzia
- ON metafizyka ma
nogi jamnika
- ONA cpoka mięknie
i opowiada anegdotki
- ON znów jest coś
w rodzaju poezji
- OBOJE zakłada się nogę na nogę

- ON   na akademii koncercie
          w teatrze w samolocie
- ONA   psy chodzą w kołderkach
          młodzież jest zagadkowa
          pani Zofia radzi zapomnieć
- ON   przyszcz na nosie stwarza
          problem alienacji
- OBOJE   zakłada się nogę na nogę
- ON   apokalipsę
          czytuje się do poduszki
- ONA   cytuje w „przekroju”
- ON   hierarchia walczy
          z prezerwatywami zamiast
- ONA   walczyć o podniesienie ich jakości
- ON   o końcu świata
          mówi się pobłażliwie
- OBOJE   zakłada się nogę na nogę
- ONA   domy stoją
- ON   samochody jeżdżą
- ONA   panowie mają panie
- ON   panie mają futra
- ONA   futra mają kołnierze
- ON   i tak dalej
- OBOJE   zakłada się nogę na nogę
- ON   w kościołach mówi się o piekle
          w sposób oględny
- ONA   zakłady pogrzebowe
          są obficie zaopatrzone

O B S A D A

- ON** . . . . . — **STEFAN MIENICKI**
- ONA** . . . . . — **GRAŻYNA JUCHNIEWICZ**
- DRUGI** . . . . . — **TADEUSZ KOZŁOWSKI**
- TRZECI** . . . . . — **KAZIMIERZ BŁASZCZYŃSKI**

Przedstawienie prowadzi
Krystyna Świętochowska

Kontrola tekstu
Krystyna Świętochowska

- ON w wielki asortyment
trumien i wieńców
- ONA zdarzają się i tu nadużycia
- ON ale klienci mają rację
- ONA można wstąpić
- ON można wystąpić
- ONA można się oburzyć
- ON niezbyt głęboko
- ONA można wypić kawę
- OBOJE zakłada się nogę na nogę
(chwila ciszy)
- ON A wiesz boję się trochę
boję się że mogę to stracić
- ONA co
- ON no właśnie to nic
boję się o to
że mogę stracić to
coś niecoś
- OBOJE naszą małą stabilizację
- ON że mogę stracić to wstawanie
z łóżka
- ONA to kładzenie się do łóżka
- ON i to leżenie w łóżku
- ONA i pracę i mój stosunek
do pracy i stosunek
przełożonego do mnie
- ON i nasze wzajemne stosunki
- ONA które nie układają się
najlepiej

- ON   ale przecież lepiej tak
          niż wcale
- ONA   boję się troszkę
          że mogę stracić to mieszkanie
- ON   i obiady które są raz lepsze
          raz gorsze i ciebie
- OBOJE   i twoje i moje i nasze
- ON   w pewnym sensie poglądy
- ONA   troszkę się boję o szafę
- ON   i o spodnie w szafie o poetykę
- ONA   i porcelanę i estetykę
          i kieliszki i etykę
- ON   o nasze ostatnie słowa
          przed zaśnięciem
- ONA   i te przed ziewnięciem
- ON   i o sufit nad nami
- OBOJE   Nasza mała stabilizacja
          może jest snem tylko
- ON   ale tak naprawdę tak w głębi
          wierzę że wszystko
          jednak się jakoś ułoży
- ONA   i będzie można
          odetchnąć
- ON   z drugiej strony
          jednak coś mnie
          nurtuje
- ONA   od przebudzenia do zaśnięcia
- ON   Nasza mała stabilizacja
          może jest snem tylko.

Józef Kelera

O „ŚWIADKACH”

Bądź co bądź „wracamy powoli do równowagi...” Nareszcie „temperatura jest średnia — wiatry są umiarkowane (...) — pani Zofia radzi zapomnieć (...) — zakłada się nogę na nogę...” „Apokalipsę czyta się do poduszki, listy roztrzelanych czyta się po obiedzie, Zeszyty oświęcimskie czyta się po śniadaniu, czyta się czyta się czyta się nudzi się...”

Jeden ze świetniejszych poematów Różewicza pełni funkcję wstępu (część pierwsza) do „Świadków albo naszej małej stabilizacji”. Raz jeszcze jest to historyczne podsumowanie, zestawione jednakże z samych k o n k r e t ó w , z samej materii — bo cóż innego można w istocie podsumowywać? Tak więc „domy stoją — samochody jeżdżą — panowie mają panie — panie mają futra — futra mają kołnierze” — i tak dalej. Nareszcie można sobie pożyć. Można coś stworzyć, odbudować, zacząć na nowo. Choć jest to krucha — po tylu doświadczeniach przyjmujemy ją wciąż nieufnie — ale konkretna, namacalna „nasza mała stabilizacja”. Może warto jej zawierzyć? Może jest szansa przekreślenia i wywabienia raz na zawsze wszystkich plam ciemnych? Może istnieje nawet szansa wskrzeszenia pozorów nie wiedzącej o niczym sielanki?

Spróbujmy więc zabawić się w sielankę, raz jeszcze: będzie to część druga „Świadków”. Kobieta i Mężczyzna, jak para gołąbków, wydziobują sobie z dzióbków słówka co najśłodsze. Ptaszki śpiewają, małżonkowie gruchają, na łące, tuż za oknem, „igra” sobie słodka dziewczynka z wiadereczkiem i łopatką, i koteczkiem... Tę idyllę i minoderię forsuje przede wszystkim Kobieta usilnie, sztucznie, drażniąco: to jej ucieczka i obrona. Sama zresztą tę grę zepsuje — wtedy wybuchnie nagle litanią stereotypów i „klisz” cierpiącej, niezrozumianej, samotnej, niekochanej (Różewicz układa je w linijki — wyodrębnia i rozбивa na kolejne małżeńskie slogany), chociaż w tych kliszach jest właśnie odbłask prawdy niemej, zgłuszonej i bezradnej, nie dającej się wypowiedzieć inaczej. (...)

A co z sielanką? Jeszcze oboje, Mężczyzna i Kobieta, próbują ją ratować. W związku z kotkiem na łące wyniknie teraz — żeby coś mówić — znakomita rozprawa o kotach: znowu cytaty z podręcznika zoologii rozłożone na kwestie i znowu niby coś z Icnesco, ale inaczej: same dosłowne cytaty, bez deformacji! Wreszcie Mężczyzna zakończy tę żalonną dziecinadę. Już „nie wygląda przez okno”. Patrzy w siebie. To, co teraz opowie, nie będzie widokiem z za okna. Będzie może wspomnieniem z dzieciństwa, może ewokacją przeszłości gdzieś na dnie utajonej. — „Teraz uważaj. Będę się streszczał...”

Nastąpi sadystyczne i okrutne w każdym szczególe opowiadanie o torturowaniu i mordowaniu kotka. Dokładna, przedmiotowa relacja, tylko tyle. Przejmujące zdruzgotanie sielanki.

W części trzeciej dwaj rozmówcy — „świadkowie” — siedzą ponoć na „tarasie kawiarni”. To mniej istotne. Ważne, że siedzą. W fotelach, plecami do siebie. Jeden (mianowany Drugim) podobno nie może się wcale ruszyć z miejsca: jeśli mu wierzyć, ale wierzyć mu nie należy; drugi (odwrócony tyłem — mianowany Trzecim) może wprawdzie „wstać i odejść”, ale iść może tylko „przed siebie, nie oglądając się na boki”. I dialog ma za punkt wyjścia ów fakt siedzenia: zajmowania określonej pozycji i miejsca w przestrzeni — konkretnie, dokładnie, materialnie, bez przenośni, przynajmniej na początek. W samej sytuacji określonej dosłownie. Bo sens tej paraboli jest bardzo rozległy. Prowadzi do daleko idących refleksji natury społecznej.

Jest to więc dialog reistyczny... (...) Dopiero z tych pierwotnych i rzeczowych określeń, ustaleń, wyraść może sfera znaczeń o większej rozpiętości — nie odwrotnie! To zresztą generalna orientacja dojrzalej liryki Różewicza. I jeden z sekretów znakomitego, nośnego dialogu części trzeciej „Świadków”.

(...) Ważne jest zatem, że ci dwaj wreszcie siedzą. W miarę wygodnie. Chociaż coś gnije w pobliżu i smród aż dusi. Przez cały czas czołga się w kierunku dwóch siedzących śmiertelnie raniony, zdychający, rozkładający się pośpiesznie „jak worek pełen gnijącego mięsa i szmat” kształt ludzki.

Z tego siedzenia i zasiadania, i unieruchomienia w fotelach wyrasta okrucieństwo paraboli: krańcowa postać „naszej małej stabilizacji”. Stabilizacja w fotelu. Stabilizacja „świadków”. A chociaż Różewicz nie cierpi abstrakcji i wydumanej terminologii, chociaż — pamiętamy — „już pryszcz na nosie stwarza problem alienacji” — „Świadkowie” są przecież także sztuką o alienacji. W tej paraboli poetyckiej (i realistycznej, a jakże!) jest wręcz jej meta: wyobcowanie aż do postaci funkcji siedzenia, zasiadania, zajmowania miejsca i pozycji. I oto człowiek zredukowany do siedzenia, czyli zadka.

To diagnoza czy ostrzeżenie, czy jedno i drugie?
„Daleki głos syreny alarmowej. Cisza” (...)

(Fragment szkicu pt. „Leżący pod ścianą”,
z tomu „Kpiarze i moralisci”, Kraków 1966).

B I E L

Biały baranek
uciekł schował się w szafie
beczy
z chorągiewką wbity w oko
krew tryska
z rozdartego pyszczka
czarnymi płynie rzekami

związali baranka
udusili baranka
ze skóry obłupili
kości mu policzyli
zęby mu wybili
wrzucili do dołu
kloaczego
baranka nie narodzonego

oszukali baranka
opluli baranka
skazali baranka
pogardą okryli
śmiechem przebili
kłamstwem nakarmili

baranka białego
który gładził
grzechy tego świata
baranek leży
na sekcyjnym stole
przystrojony zielenią
nadziany nadzieją
wkoło siedzą kupki nieczystości
w białych pióropuszech
którymi porusza
wiatr dziejów

Kierownik techniczny
MIECZYSLAW KULCZYK

Kierownik sceny
TADEUSZ TEKIELA

Brygadier sceny
JAN PRZYDRYGA

Rekwizytor
TADEUSZ HALPERN

Światło
DIMOS BALDZIS

Kierownicy pracowni:

krawieckiej

JANINA NICEK

stolarskiej

WACŁAW SMERECZYŃSKI

perukarskiej

JÓZEFA GRABOWSKA

szewskiej

ALEKSANDER DRAL

malarskiej

HELIODOR JANKOWSKI

tapicerskiej

FRANCISZEK BRZEGOWY

modelarskiej

GRZEGORZ RACKIEWICZ

elektrotechnicznej

BENEDYKT ZIENTALAK

W REPERTUARZE

A. Feliński: „BARBARA RADZIWIŁŁÓWNA”
reż. W. Skibiński   scen. S. Bąkowski

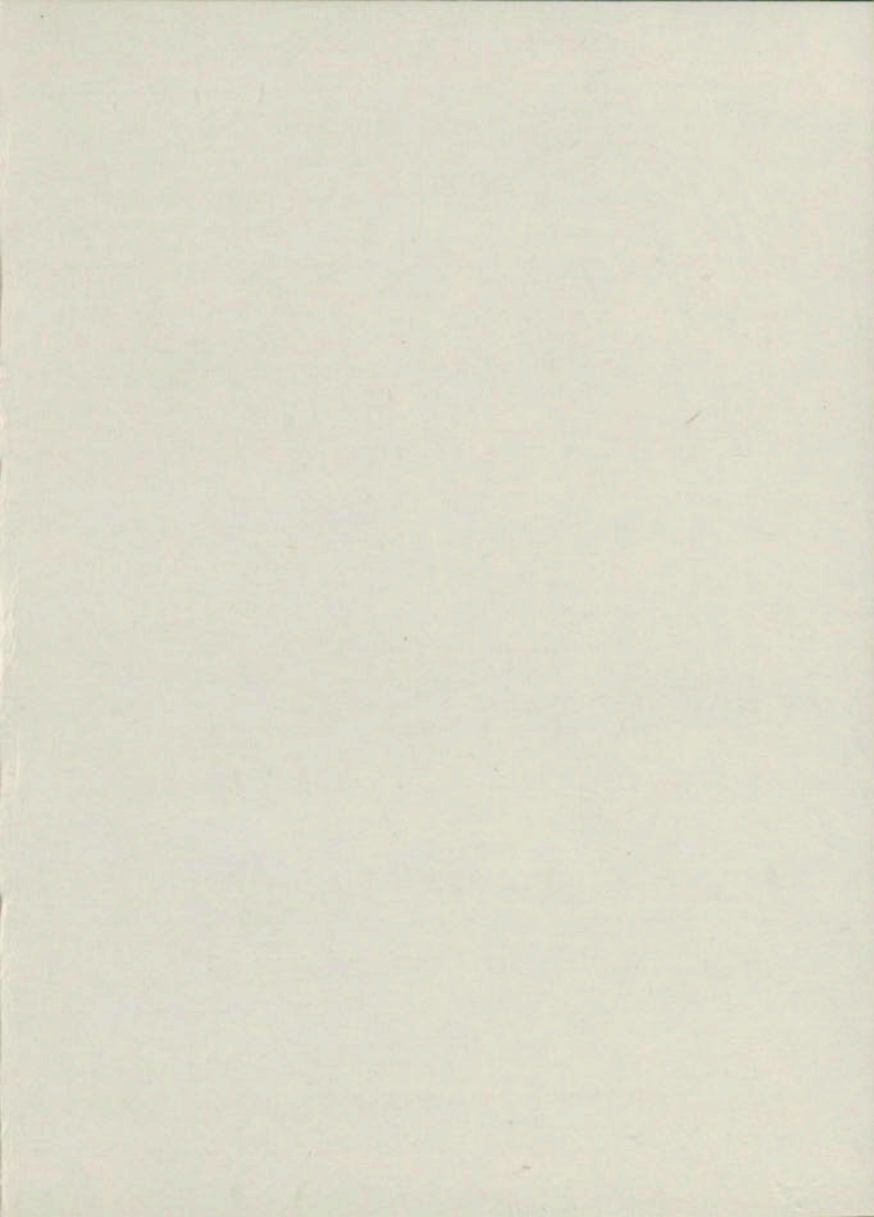
A. Osiecka: „APETYT NA CZEREŚNIE”
reż. T. Kozłowski   scen. E. Nahlik

Molier: „ŚWIĘTOSZEK”
reż. J. Pieńkiewicz   scen. E. Nahlik

B. Brecht: „DOBRY CZŁOWIEK
Z SECZUANU”
reż. W. Laskowska   scen. Z. Pietrusińska

R. Thomas: „PUŁAPKA NA SAMOTNEGO
MĘŻCZYZNĘ”
reż. S. Burczyk   scen. A. Markowski

W. Katajew: „KWADRATURA KOŁA”
reż. J. Pieńkiewicz   scen. T. Darocha

Cena 2,00 zł
Exemplarz bezpłatny